

Євпатора на території Дніпровського Правобережного Лісостепу. *Український історичний журнал*, №6. С. 93–103.

3. Орлик, В. М. (2021). Знахідки античних монет VI – I ст. до н. е в басейні р. Тясмин. *Український нумізматичний щорічник*. Вип. 5. Переяслав. С. 5–44. DOI: <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2021-5-5-44>.

4. Орлик, В. М. (2022). Монети Ольвії із Західної частини Кіровоградщини. *Катедра Universum: науково-популярний збірник праць з історії, археології, інформаційної та архівної справи*. Вип. 4.

5. Орлик, В. М. (2022). Скарб дрібних монет Пантікапею та Гермонасси кінця VI – початку V ст. до РХ з Північно-Східної Кіровоградщини. *Соціум. Документ. Комунікація*. 15. С.106–121.

6. Orlyk, V. M. (2022). Copper Coins from Taulara of Mithridates VI Eupator Times from Eastern European Steppe and Forrest Steppe. *Stratum plus*. №6. С. 149–159.

Сергій КУЛЕШОВ
ORCID 0000-0003-1950-9651

СЕМАНТИКА ЗОБРАЖЕНЬ НА ГОТСЬКІЙ (?) ПРЯЖЦІ V–VI СТОЛІТЬ

SEMANTICS OF IMAGES ON A GOTHIC (?) BUCKLE OF THE V–VI CENTURIES

Декілька років тому на аукціоні «Віоліті» було виставлено для атрибуції центральну частину стародавньої пряжки (рис. 1). Як на мене, аналіз зображень на ній заслуговує на увагу, зважаючи на їх унікальність на подібних об'єктах. Зазначена частина пряжки (далі – пряжка) має в діаметрі 43 мм (без врахування кріплень для язичка пряжки), її вага – 85,5 грамів. Товщина гурту – 5 мм.

Пряжа виготовлена з низькопробного срібла. На одному кільці кріплень є тріщина. На лицьовому боці, де є зображення, збереглася позолота. Має чотири невеликі отвори для кріплення пряжки до ремня. За словами власника пряжки він її придбав у чоловіка (за символічну ціну, що дорівнювала вартості пляшки горілки), який розповів, що знайшов її на землі господаря у Сумській області, який найняв його працювати наймитом на сільськогосподарських роботах.

Посередині пряжки є зображення кола з шістьма променями, що нагадує знак колеса. Цей знак зображували на предметах III–VI ст. переважно у Східній Європі, зокрема на сарматських та готських артефактах (наприклад, див. рис. 2). Однак є приклади його розміщення на виробах інших європейських регіонів, наприклад, на унікальній срібній чаші першої половини сьомого століття, знайденої поблизу голландського міста Угстгест (рис. 3). Зображення цього знаку у східних слов'ян як певного оберега дійшло чи не до сучасності. У

праці (Рибаков, 2014; 309–313) наведено приклади таких зображень як на стародавніх артефактах, так і на сучасних (XIX–XX ст.) предметах (солянках, скринях, черпаках, колисках, прикрасах на хатах тощо), а також розглянуто походження цього знаку, називаючи його «громовим знаком».

Навкруги центрального «громового знаку» розташовано однакові зображення шести фігур. Кожна з фігур зображує дугоподібне тіло, увінчане з двох боків головами. Одна з них однозначно голова козла. Другу ідентифікувати важче. Але можна висловити припущення, що це голова змії або дракона, або ящера, або риби чи якоїсь іншої тварини, зважаючи на схематичність зображення. Можна зробити висновок, що загальна композиція зображень є позначенням символів якогось божества.

Тут потрібно зробити певний відступ для атрибутів цього виробу. За формою він подібний до так званих готських пряжок на ремінь (рис. 4). Однак є певні конструктивні відмінності. Переважну більшість пряжок зроблено з двох частин. Наш артефакт – цільнолитий. Проте його належність до пряжок V–VI ст. нової ери незаперечна. Тому пояснення зображених на них знаків варто шукати в германській, зокрема готській міфології.

Зважаючи на наявність «громового знаку» та зображення голови козла, можна з упевненістю стверджувати, що це символи південно-германського бога Данара. У скандинавській міфології його відповідником був бог Тор. Данар вважався богом грому та блискавки, його символами були козел і ведмідь. Варто відзначити рідкісність (якщо не унікальність) для ранніх середніх віків зображень, де в одному тілі поєднуються частини різних тварин. Така симбіотика характерна більшою мірою для античності (наприклад, Хімера, Грифон чи Пегас). Але є і поодинокі приклади предметів ранніх середніх віків із зображенням голів міфічних тварин у різних боках єдиного для них тулуба (див., наприклад, рис. 5). Подібна фібула, так званого західного типу, є у каталозі А. Амброза (Амброз, 1966; 35; № 16).

Складна композиція зазначено артефакту є досить рідкісною для готських пряжок. Чи не єдиним прикладом є пряжка, знайдена в Ялті (рис. 6), та докладно проаналізована у спеціальній літературі. Проте зображення голів на ній також трактовано неоднозначно. Вважають, що це голови коней, але, на нашу думку, цілком ймовірно, що це голови драконів.

Зрозуміло, що знайдена у Сумській області пряжка найвірогідніше є результатом міжплеменного обміну. Але з яким регіоном? У публікації М. Казанського (Казанский, 2006; 29) зазначено, що подібні германські пряжки, датовані 380–440 р. н. е., та знайдені в південно-західному Криму, мали дунайське походження. Автор вважає, що вони могли бути привезені сім'ями варварських солдат Римської імперії. Хоча зауважує, що частково ці знахідки можуть свідчити про поширення серед місцевої варварської знаті престижної дунайської моди та є «народною» адаптацією «княжого дунайського убору другої треті V ст.».

Виходячи з цього, наша пряжка могла бути виготовлена у готському

населенні Криму і бути (зважаючи на досить незграбне за технікою виконання) наслідуванням більш витонченого невідомого нам зразка. Хоча, варто зауважити, що зображення на пряжці зроблені досить майстерно.

Джерела та література

1. Амброз, А. К. (1966). Фибулы юга Европейской части СССР (II до н. э. – IV в. н. э.). М.: Наука. 128 с.
2. Казанский, М. (2006). Германцы в Юго-Западном Крыму в позднеримское время и в эпоху Великого переселения народов. К.: Стилос. С. 26–41.
3. Рыбаков, Б. (2014). Язычество древних славян. 2-е изд. М.: Академический проект. 640 с.

Рис. 1. Центральна частина готської пряжки, знайденої в Сумській області

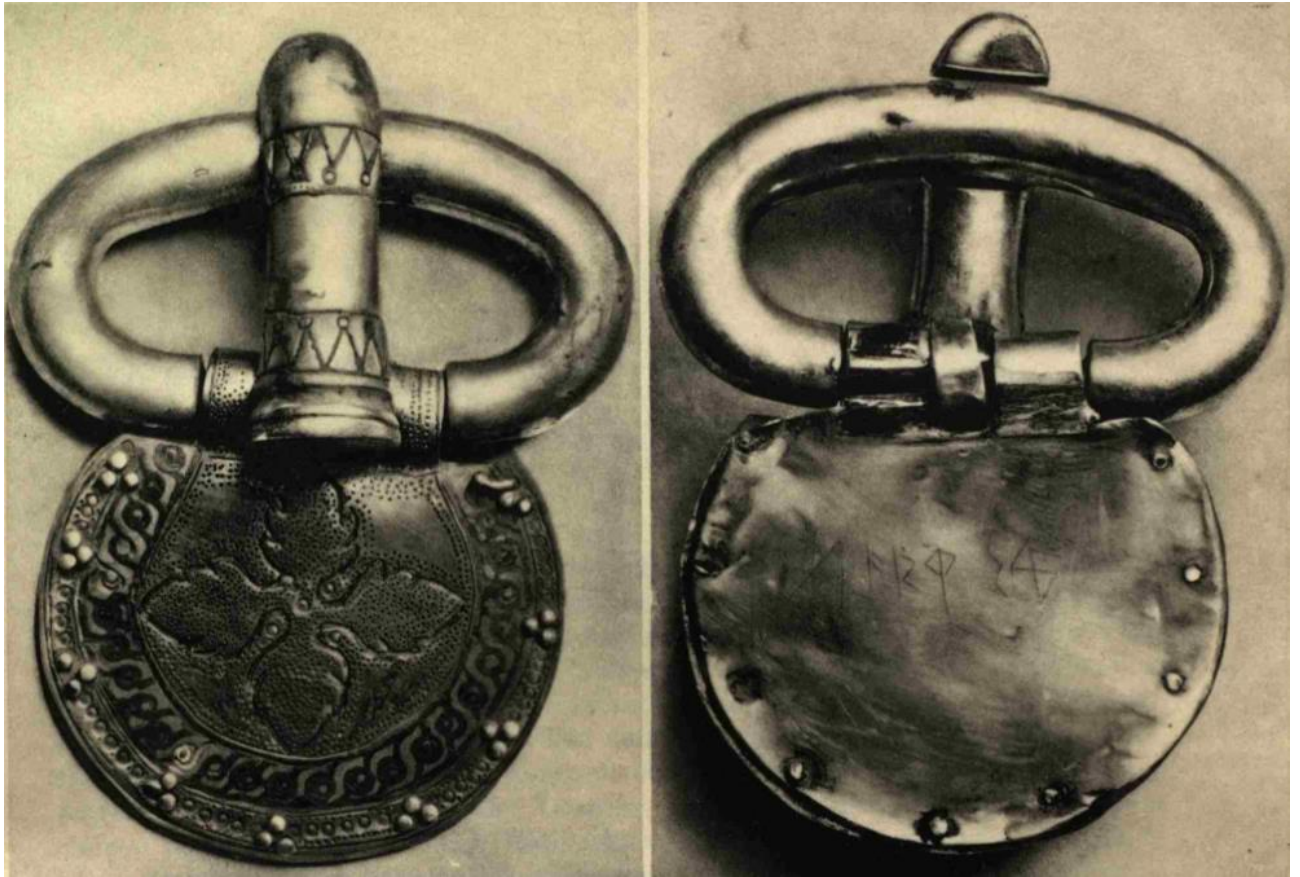

Рис. 2. Частина готського ремінного набору V–VI століть нової ери

Рис. 3. Срібна чаша першої половини сьомого століття, знайдена поблизу голландського міста Угстгест (нід. *Oegstgeest*) у нідерландській провінції Південна Голландія.

36
610

Рис. 4. Ремінні готські пряжки.

Рис. 5. Фібула V–VII століть нової ери.

Рис. 6. Готська пряжка, знайдена в Ялті.

